

Usundiuurimise konverentsid Leedus ja Lätis

2014. aasta uusi uurimiskokkuvõtteid vahendanud konverentside hulka kuuluvad Rahvusvahelise Ida- ja Kesk-Euroopa Usundi-uurimise Assotsiatsiooni (ISORECEA) 11. konverents Kaunases Vytautas Magnuse Ülikoolis 24.–27. aprillini ning Läti Usundite Uurimise Seltsi (LRPB) teine rahvusvaheline konverents Riias Läti Ülikoolis 16. ja 17. oktoobril.

ISORECEA konverents “Religioosse mitmekesisuse suurenemine kogu maailmas ning Kesk- ja Ida-Euroopas” osutas selgete uurimiseesmärkidega uurijaid koondavale organisatsioonile, kus osales uurijaid ka väljaspoolt piirkonda, märgatav oli noorte uurijate osakaal. Kolm plenaarettekannet andsid ülevaate arengutest erinevates valdkondades. Irena Borowik iseloomustas erinevatele allikatele toetudes ülevaatlikult Kesk- ja Ida-Euroopa religioosset välja, tuues esile ortodoksse kiriku arengujooned viimasel ajal koos mõne viitega Krimmile. Lisaks ortodoksse kiriku rüpes vormuvatele uuendustele juhtis ettekandja tähelepanu mitmesugustele üldistele tendentsidele Venemaa kiriku-ideoloogias, nagu panslavism (kõik slaavi kultuurid on üks ühtne kultuur), slaavi/vene kultuur on unikaalne, sellel on ida ja lääne vahendaja roll, teiskeelsed kultuurid on selles kontekstis teisejärgulised jm. Õigeuskirik teeb koostööd riigivõimuga ja toetab valitsuse poliitilisi otsuseid, mis ettekandja arvates selgitab ka Krimmis toimunut.

Eileen Barker esitas ulatuslikul materjalil ja pikaajsetel uurijakogemustel põhineva ülevaate uusreligioossete liikumiste mitmekesisusest. Ta tõi esile uusreligioossete liikumiste varasema orienteerituse karismaatilistele juhtidele, kes reglementeerisid suurel määral koguduseliikmete nägemusi ja kogemusi religiooniga, aga ka esindasid koguduse ja meedia, koguduse ja välisilma suhtlemist. Interneti areng muutis olukorda drastiliselt, sest sisuliselt igaüks saab suhelda aga ka esitada oma kogemusi ja arvamusi.

Ringo Ringvee plenaarettekannet juhtis kolme Balti riigi ajalooliselt kujunenud usulise olukorra sarnasused ja erinevused, samuti iseloomustas ta usuga seotud seadusandlust. Pikem ajalooline ülevaade päädis tänase olukorra ja liikumiste iseloomustamisega. Eesti kirikukauguse põhjuste seas tõi R. Ringvee esile toetuse puudumise rahvuslikule liikumisele, kusjuures Leedus liitis kiriku toetus leedulasi katoliku kirikuga. R. Ringvee hinnangul on Eesti seadused kõige liberaalsemad usuliikumiste ametliku aktsepteerimise ja neile võrdsete õiguste tagamise suhtes. Kõigile plenaarettekannetele järgnes elav arutelu.

Piirkonnale tüüpiliselt puudutas märkimisväärne osa uurimusi ortodoksse, aga ka katoliku kiriku nüüdisolukorda, tutvustati aktiivsemaid uusi liikumisi, usu edendajaid sotsialismi ajal ja postsotsialistlikul perioodil, üliõpilaste usklikkust ja/või spirituaalsust, keha religioonis, interneti ja religiooni vahekordasid, aga ettekannetes puudutati ka islami ja budismi problemaatikat, olulisemaid õpetlasi (Miklos Tomka), ajupesu ja vähemususundite sotsiaalset kontrollimist globaalses mastaabis, usuvabadust Euroopas, avalikke debatte usupühade ja keha ekshibitsionismi teemal Slovakkias, gei- ja lesbiproblemaatikat ning pakutud lahendusi, samuti lokaalse algupäraga etnilisi usu- ja elulaadiliikumisi.

Kuna paralleelselt töötas kolm sektsiooni, keskendus mõne erandiga uute usuliikumiste sektsiooni ettekannetele. Et tegemist on religioonisotsioloogia ühinguga, olid materjali analüüsimise meetodika, intervjuude analüüsimeetodid ja -tulemused konkreetsed ja täpsemad kui humanitaarses uurimisparadigmaatikas. Samas rõõmustas oskus avada numbrilisi tulemusi avara filosoofilis-antropoloogilise teadmuse põhjal.

Tähelepanu all olid äärimiselt erinevad liikumised alates Hare Krishna kogudustest ja budismist, šamanismist ja neošamanismist kuni konkreetsete uute õpetuste ja koolkondade levimiseni Baltikumis ja Ida-Euroopas (Anastassia-liikumine, Vissarioni järgijad, Baltikumi etnilised usundid, okultismi ja orientalisti folkloriseerumine, ulme tungimine religiooni valdkonda, ettekujutused sotsialismiperioodist uue põlvkonna usklikse seas jpm). Muljetavaldavad olid pikematel välitöödel ja vaatlustel põhinevad käsitlused, mille vahendusel tekkis usuliikumistest elav pilt. Eestit esindasid lisaks Ringo Ringveele Indrek Pekko (ettekanne avas religioossuse tagamaid viimase rahvaloenduse tulemuste valgusel; samasuguste andmete põhjal analüüsisid mitmed ettekandjad olukorda Slovakkia, Ungari, Venemaa jpt näitel) ja Mare Kõiva (ettekanne vaatles püha / rituaalimaastiku loomist ja objekte eramaade ja avaliku ruumi näitel).

Selts valis uueks presidendiks Dinka Marinović Jerolimovi, toonitati võimalust avaldada uurimusi organisatsiooni ajakirjas *Religion and Society in Central and Eastern Europe* (RASCEE) ja valiti järgmiseks konverentsipaigaks Horvaatia.

Läti Usundite Uurimise Seltsi teisele rahvusvahelisele konverentsile “Ida ja Lääne vahel: noored, religioon ja poliitika” olid 16. ja 17. oktoobril Riiga kogunenud ligi pool-sada uurijat. Inta Mieriņa ja Alexandros Sakellariou plenaaretttekanded olid seotud 14 Euroopa riigis läbi viidud projekti MYPLACE (*Memory, Youth, Political Legacy and Civic Engagement*, FP7-266831) osauuringutega. I. Mieriņa käsitles saadud andmete põhjal religioosset identiteeti ja kollektiivset tegutsemist kui solidaarsuse, poliitilise ja kodaniku ühiskonna aktiivsuse allikat. Positiivsena nägi ettekandja asjaolu, et teistega koos tegutsev inimene on tugevamalt seotud kogukonnaga, tema usaldus inimeste vastu on suurem, samuti empaatiavõime ja valmidus teisi aidata. Uuringutest selgus, et religioonil on suur mõju mosleminoortele, kellele see on üks olulisi suhtlemise võimalusi. A. Sakellariou käsitles Euroopa usklikke noorte, sh mosleminoorte problemaatikat. Kuue riigi suurematesse kirikutesse (ristiusu kirikutest protestantlik, katoliiklik ja õigeuskirik, lisaks islam ja budism) kuuluvate noorte näitel iseloomustas ta seotust kiriku, poliitika ja sotsiaalpoliitiliste tegevustega.

Konverentsi ettekanded vaatlesid eri seksioonides religiooni ajaloolisi perspektiive, sotsialismi ja postsotsialismi perioodi usuelu, noorte kaasatust religiooni ja poliitikasse, religioossust sekulaarses kontekstis ning noorte seoseid loodususunditega (spirituaalsed liikumised Euroopas ja maailmas). Eestit esindasid Lätis Atko Rimmel, kes tutvustas Nõukogude Eesti noorte suvepäevi, ning Mare Kõiva, kes rääkis Maaema messi 25 aasta pikkusest kogemusest ja selle aja jooksul toimunud muutustest.

Konverentsil käsitleti palju huvitavaid valdkondi. Nimetagem nt Marika Laudere ettekannet noorte Tiibeti toetamise protestidest Lätis. Tuntud globaalsete nähtuste vaatleja Michael Strimaska esitles oma küsitluse tulemusi islandi ja ameerika paganate näitel, kelle poliitilistesse organisatsioonidesse kuulumist, usulist tolerantsi ja suhtumisi teistesse rassilistesse, etnilistesse ja religioossetesse rühmadesse ta vaatles. Head sidemed liikumiste juhtidega tagasid suure vastajate arvu. Oma eelneva Ameerika paganaid puudutava küsitluse taustal järeldas M. Strimaska, et erinevalt Ameerikast on Islandi paganad tolerantsemad ja avatud suhtlemisviisiga.

Paljud tendentsid näisid olevat üldised: Ungari, Venemaa jt riikide esindajate ettekannetest koorusid välja Eesti usklikkuse/sekulaarsusega sarnased probleemid, mis kindlasti nõuavad detailsemaid käsitlusi, sh gnostitsismi, teismi jmt eristamist selmet kõiki ametlike konfessioonidega mitteliitunud ateistideks tituleerida.

Mare Kõiva